

УДК 343.147+340.692
DOI: 10.31733/17-03-2023-412-415

Сергій ІСЛАНКІН
старший викладач кафедри
кримінально-правових дисциплін

Валерія ДІМІТРІЄВА
студентка ННІ права та інноваційної освіти
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ СУДОВО-МЕДИЧНОЇ ЕКСПЕРТИЗИ ТРУПА

У сучасних умовах боротьби із різного роду кримінальними правопорушеннями все більшого значення набуває складний процес досліджень, пов'язаних з використанням знань матеріальних об'єктів, що містять інформацію про обставини справи, які проводяться експертом за постановою слідчого чи ухвалою суду.

У випадках, що потребують спеціальних знань із судової медицини та інших галузей науки та техніки, призначається комплексна судово-медична експертиза або інший вид експертизи, яка виконується судово-медичним експертом та фахівцями інших спеціальностей. Зважаючи на динамічний процес розвитку та постійне матеріально-технічне оновлення будь-якої галузі знань постає питання необхідності залучення відповідних експертів до процесу комплексної експертизи з метою вирішення фахових питань того чи іншого характеру. У зв'язку з цим актуальним видається питання щодо особливостей проведення судово-медичної експертизи трупа, її значення та можливості на сучасному етапі розвитку криміналістики з метою виявлення фактів, необхідних для об'єктивного й повного встановлення обставин, що стосуються розслідуваної кримінальної справи.

Для повного та об'єктивного огляду місця події при виявленні трупа неабияке значення має чіткий розподіл обов'язків і, водночас, тісна взаємодія слідчого з судово-медичним експертом або лікарем, а також із експертом-криміналістом. Для кваліфікованого складання протоколу огляду місця події й фіксації в ньому тих чи інших особливостей об'єктів, які підлягають огляду, слідчий повинен повною мірою використовувати спеціальні знання зазначених осіб, тобто залучати спеціалістів у певній галузі.

Процесуальна діяльність у кримінальному провадженні пов'язана насамперед з розслідуванням (обшуком) і негласним слідством, які є найбільш ефективними засобами збирання доказів.

Залучення експерта та проведення експертизи є одним з основних форм застосування спеціальних знань під час досудового розслідування кримінальних правопорушень, а висновок експерта – одним із важливих процесуальних джерел доказів у кримінальному провадженні, тому своєчасне залучення експерта стороною обвинувачення сприяє правильному визначенню подальших напрямів досудового розслідування та певною мірою впливає на результативність проведення інших процесуальних дій у кримінальному провадженні.

У ст. 1 Закону України «Про судову експертизу» встановлено, що судова експертиза – це дослідження експертом на основі спеціальних знань матеріальних об'єктів, явищ і процесів, які містять інформацію про обставини справи, що перебуває у провадженні органів досудового розслідування чи суду [1]. Отже, судова експертиза аналізуючи певну інформацію, надає їй такої форми, яка є зрозумілою та більш прийнятною для сторін кримінального провадження. Також відповідно до ч 1 ст. 242 КПК України сторона кримінального провадження може звернутись до експерта для проведення експертизи, якщо для з'ясування обставин, що мають значення для кримінального провадження необхідні спеціальні знання [2].

Рішення про необхідність проведення експертизи може бути прийнято слідчим, прокурором уже під час проведення початкових слідчих дій, насамперед у ході огляду місця події: виявляючи й вилучаючи різні сліди, слідчий висуває версії щодо розслідуваної події, визначає можливості та перспективи їх експертного дослідження [3, с. 452]. У процесі

визначення видів експертиз, які потрібно провести у кримінальному провадженні, слідчий, прокурор повинні враховувати обставини справи та комплекс завдань, що вирішує судова експертиза.

Ефективність використання комплексної експертизи в будь-якому виді судочинства значною мірою визначається ступенем вирішеності низки загальних проблем, що стоять перед комплексним дослідженням в судовій експертизі взагалі. За гносеологічною природою експертиза – це різновид практичного пізнання конкретних фактів, явищ з використанням положень науки, наукових засобів і методів за науково-розробленою і апробованою практикою методикою. В основі експертизи як дослідження лежать як відомі (вихідні) емпіричні дані, так і наукові факти, функції яких полягають у встановленні предмета експертизи, виявленні видів зв'язків між емпіричними даними, визначенні можливості існування шуканого факту. Інтеграція знань передбачає використання теоретичних і емпіричних положень (методів, засобів) різних наук і на їх основі виробляються знання, необхідні для всебічного, повного і об'єктивного дослідження складних явищ і об'єктів. В результаті комплексних досліджень на основі інтеграції знань різноманітних галузей виявляється нова доказова інформація, котра може бути досліджена лише на основі цих знань.

З таких позицій комплексність досліджень характеризується: по-перше, використанням сукупності різних спеціальних знань суміжних наук для вирішення експертного завдання, котре неможна вирішити шляхом застосування знань будь-якої однієї науки; по-друге, паралельним або послідовним дослідженням різноманітних властивостей одного й того самого або декількох об'єктів з метою вирішення завдань самостійних експертиз.

Вміле використання спеціальних знань відіграє визначну, а іноді вирішальну роль ефективного процесу розслідування правопорушень з подальшим притягненням винної особи до кримінальної відповідальності [4, с. 80].

Сучасна базова теоретична концепція комплексної експертизи ґрунтується на таких положеннях: комплексні експертизи можуть проводитися лише за умов, коли в дослідженні беруть участь не менше двох експертів; при проведенні комплексної експертизи дослідження проводиться експертами різних спеціальностей; кожний з експертів при проведенні комплексної експертизи діє в зоні своєї компетенції і не може втручатися в чужу зону знань, тобто фактично компетенції надається деякий абсолютний і обмежувальний характер; експерт дає висновок від свого імені на підставі досліджень, проведених ним відповідно до його спеціальних знань і несе за даний висновок відповідальність у встановленому законом порядку [5, с. 147].

Огляд – один із видів слідчого огляду. Ця слідча дія проводиться з метою виявлення слідів злочину, з'ясування механізму вчинення злочину, обстановки його здійснення, інших обставин, які мають значення в справі, що розслідується.

Огляд трупа слідчим, прокурором проводиться за обов'язкової участі судово-медичного експерта або лікаря, якщо вчасно неможливо залучити судово-медичного експерта. Огляд трупа може здійснюватися одночасно з оглядом місця події, житла чи іншого володіння особи з додержанням правил КПК про огляд житла чи іншого володіння особи.

Після огляду трупа, його унікальні особливості та можливі причини смерті вимагають проведення судово-медичної експертизи для їх встановлення. Труп може бути виданий лише за письмовим дозволом прокурора та лише після проведення повної судово-медичної експертизи, що гарантує точне встановлення причини смерті. Це необхідно для забезпечення об'єктивності, надійності та довіреності результатів, що можуть мати важливе значення у правосудді.

Ексгумація трупа відповідає ознакам, які притаманні слідчим (розшуковим) діям, а саме: порядок проведення ексгумації є процесуально регламентований, здійснюється на підставі постанови прокурора, проводиться з метою одержання нових доказів або ж перевірки раніше отриманих, її проведення можливе лише після внесення відомостей до Єдиного державного реєстру судових рішень.

Огляд трупа посідає важливе місце в системі слідчих (розшукових) дій, оскільки включає сприйняття й оцінку слідів злочину, встановлення їх причинних зв'язків з подією, формування моделі події, механізму її здійснення, її інсценування.

Експерти повинні мати широкі знання про механізм утворення слідів, зокрема біологічного походження, та уміти їх відрізнити залежно від обставин події. Важливим є

також здійснення правильного збору та вилучення речових доказів, що містять сліди біологічного походження, що є відповідальністю судово-слідчих органів. Такий підхід гарантує об'єктивність та надійність результатів судово-медичної експертизи, яка може бути вирішальною у правосудді [6, с. 458].

Спеціаліст може надавати допомогу під час встановлення походження плям на одязі, виявлення слідів сперми серед крові й піхвових виділень та встановлення її групової належності [7, с. 178]. У разі вбивства на тілі потерпілих, їхньому одязі, знаряддях травми і навколишніх предметах, а також на тілі та одязі злочинця може виявитися кров. Кістки, нігтьові пластинки, зуби, органи і тканини як об'єкт судово-медичного дослідження підлягають вивченню у випадках експертиз скелетованих трупів, у справах транспортних пригод, якщо на частинах автомобіля виявляють частинки тканин, в разі масових катастроф, забої і викрадення тварин. Це можуть бути як цілі органи, так і частини без виражених анатомо-морфологічних ознак. Належність до тієї чи іншої тканини визначається у таких випадках візуально, гістологічно та цитологічно. Але подекуди виникають питання про видову природу об'єктів. Якщо вид кісток не встановлений лікарями-судово-медичними експертами-криміналістами, його визначають найчутливішим методом – методом зустрічного електрофорезу, методика аналогічна визначенню виду білка крові. Це ж стосується виду тканин і органів.

Сучасні технології судово-медичного молекулярно-генетичного дослідження надають можливість встановлювати невпізнаних осіб (померлих, перебуваючи без тями, хворих на амнезію) за наявності зразків, належність яких відома, встановлювати генетичну статево-належність особи, що залишила слід [8, с. 179].

Дослідження біоматеріалу надає можливості ідентифікації невпізнаних трупів та ін. За формою, особливостям розташування слідів крові можна судити про обставини злочину.

Велике значення для викриття винних має судово-медичне дослідження слідів крові, але для того щоб воно дало найбільший ефект, необхідні грамотні дії слідчого щодо їх виявлення, вилучення, пакування і пересилки. У висохлих плям крові звичайно темно-червоний, коричневий або бурий колір, іноді сірувато-зелений або жовтуватий. На місці розливу крові утворюються блискучі коричневі скоринки. Злочинці нерідко намагаються знищити сліди крові на місці злочину: миють підлогу, стіни, взуття, перуть одяг та ін. У таких випадках шукати їх потрібно там, де кров залишилася на знарядді злочину (сокири, молотка, ножа тощо) [9, с. 60].

Таким чином, треба акцентувати увагу на важливості огляду трупа та місця події у розслідуванні злочинів, особливо у випадках, коли труп є єдиним джерелом доказів. Результати огляду можуть визначати напрямки розслідування, тому важливо дотримуватися процесуального законодавства та криміналістичної тактики. Огляд повинен проводитися особисто слідчим, що підкреслює важливість цієї слідчої дії. У цілому, слід наголосити на важливості правильного проведення огляду місця події та тіла, який може мати вирішальне значення у встановленні обставин злочину.

Судово-медична експертиза трупа відіграє велику роль під час розкриття й розслідування злочинів, оскільки саме в результаті її проведення можна одержати й перевірити докази у праві, а також відтворити картину події, яка має бути обов'язково встановлена. В ході проведення судової експертизи потрібних результатів при розкритті злочинів можна досягти з більшою достовірністю, ефективністю та швидкістю. Судова експертиза виступає надійним інструментом в сучасних умовах боротьби із різного роду кримінальними правопорушеннями.

1. Про судову експертизу: Закон України № 4038-ХІІ від 25 лютого 1994 року. Відомості Верховної Ради України. 1994. № 28 (12.07.94). Ст. 232.

2. Кримінальний процесуальний кодекс України. Київ: Центр навч. л-ри, 2012. 292 с.

3. Пиріг І. В. Кримінально-процесуальна регламентація призначення та проведення експертизи. Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ. 2011. № 4. С. 449–458.

4. Завидняк В. І. Призначення експертиз у провадженнях щодо злочинів, вчинених з особливою жорстокістю. Міжнародний юридичний вісник: збірник наукових праць Національного університету державної податкової служби України. 2015. Вип. 1. С. 78-82.

5. Гора І.В. Комплексна судова експертиза в аспекті дослідження міжгалузевого інституту судових експертиз в судочинстві України. Вісник Академії адвокатури України. 2014. № 3. С. 145-153.

6. Герасименко О. І., Антонов А. Г., Герасименко К. О., Комісарова Н.О., Комісаров М. Л. Судова медицина: підручник для ВНЗ / за заг. ред. Герасименка О. І. 3-тє вид., переробл. доповн. Київ: КНТ, 2016. 630 с.

7. Експертизи у судочинстві України: наук.-практ. посіб. / за заг. ред. В. Г. Гончаренка, І. В. Гори. Київ: Юрінком Інтер, 2015. 504 с.

8. Дунаєв О. В. Актуальні питання судово-медичної генетики в Україні. Український медичний альманах. 2013. Т. 16. № 1. С. 179–181.

9. Кривда Г. Ф., Дем'янчук А. П., Котельникова В. О., Старовойтова Р. О., Кривда Р. Г. Судово-медичне дослідження речових доказів: навч.-метод. посіб. Херсон: Наддніпряночка, 2014. 460 с.

УДК 343.163

DOI: 10.31733/17-03-2023-415-417

Едуард КОПИЛОВ

викладач кафедри

оперативно-розшукової діяльності

Дніпропетровського державного

університету внутрішніх справ

ЩОДО ТЕОРЕТИЧНИХ АСПЕКТІВ ПРОКУРОРСЬКОГО НАГЛЯДУ ЗА ЗДІЙСНЕННЯМ ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДРОЗДІЛАМИ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Єдиною системою, яка у встановленому законодавством порядку здійснює функцію щодо нагляду за всіма підрозділами, що провадять оперативно-розшукову діяльність, є Прокуратура України [1].

В умовах воєнного стану використання результатів оперативно-розшукової діяльності, а також зміст і завдання прокурорського нагляду в цій сфері є доволі актуальним питанням, яке визначає прокурорський нагляд як самостійний, специфічний вид державної діяльності, який полягає у перевірці уповноваженим суб'єктом конкретного об'єкта суворого дотримання ним законів для попередження та виявлення порушень чинного законодавства, прав і свобод людини та громадянина, що передбачає виокремлення державного та соціального призначення прокурора [2].

Основним завданням прокурорської діяльності є захист конституційних прав і свобод людини та громадянина, попередження можливих порушень закону, пов'язаних з обмеженням конституційних прав учасників кримінального провадження, а також їх поновлення у разі порушення [3].

Прокуратура України становить єдину систему, яка в порядку, передбаченому Законом України «Про прокуратуру», здійснює встановлені Конституцією України функції задля захисту прав і свобод людини, загальних інтересів суспільства та держави. Відповідно до ст. 131-1 Конституції України, прокуратура здійснює такі функції: підтримання публічного обвинувачення в суді; організація й процесуальне керівництво досудовим розслідуванням, вирішення відповідно до закону інших питань під час кримінального провадження, нагляд за негласними та іншими слідчими й розшуковими діями органів правопорядку; представництво інтересів держави в суді у виключних випадках і в порядку, що визначені законом [4].

В умовах воєнного стану, відповідно до ст. 2 Закону України «Про прокуратуру», на прокуратуру покладаються такі функції: – підтримання державного обвинувачення в суді; – представництво інтересів громадян або держави в суді у випадках, визначених законом; – нагляд за додержанням законів органами, які проводять оперативно-розшукову діяльність, дізнання, досудове слідство; – нагляд за додержанням законів під час виконання судових рішень у кримінальних справах, а також під час вжиття інших заходів примусового характеру, пов'язаних з обмеженням особистої свободи громадян [1].

Прокурорський нагляд як вид державної діяльності, яку здійснюють саме органи прокуратури, можна визначити як сукупність безперервних дій зі спостереження за дотриманням законності у відповідних суспільних відносинах, які здійснюються компетентним на те органом із застосуванням наданих йому законом повноважень та спрямовуються на попередження, виявлення й припинення порушень, а також притягнення порушників до відповідальності [5].

Згідно з ч. 3 ст. 14 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність»,